

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Street art a graffiti - balancování na hranicích
zákona nebo smysluplné využití volného času**

Michaela Ďurianová

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela Ďurianová**
Osobní číslo: **H09156**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Street art a graffiti - balancování na hranicích zákona nebo
smysluplné využití volného času**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tématem bakalářské práce je problematika street artu a graffiti jako způsobu využití volného času. V úvodní části se zaměřím na vysvětlení klíčových pojmů jako jsou subkultura, volný čas a pouliční umění. Dále stručně charakterizuji historii, techniky a možné způsoby prezentace street artistů a graffiti writerů. Budu hledat odpověď na otázku, proč graffiti vznikají, a kdo jsou jejich autoři. Další část bakalářské práce věnuji rizikovému jednání příslušníků dané subkultury, legislativě, postihům za vandalství a možným řešením prevence nelegální tvorby. Cílem bakalářské práce je popsat vývoj a zmapovat současné trendy subkultury graffiti a street artu jako volnočasové aktivity a podat ucelený náhled na danou problematiku. V empirické části bakalářské práce provedu kvalitativní výzkumné šetření formou případové studie na základě narativních rozhovorů s přibližně 5 členy subkultury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BANKSY, Wall and Piece. Random House, 2005. ISBN 1844137864
DEMPSEYOVÁ, A., Umělecké styly, školy a hnutí (encyklopedický průvodce moderním uměním). Praha: Slováry, 2002. ISBN 80-7209-402-5 GANZ, N., MANCO, T., Graffiti world. Street art from five continents. Thames and Hudson Ltd, 2004. ISBN 0500511705 GAVIN, F., Street Renegades ? New Underground Art. Laurence King Publishing, 2007. ISBN 97818566 95299
OVERSTREET, M., In Graffiti We Trust. Mladá Fronta, 2006. ISBN 80-204-1325-1 SMOLÍK, J., Subkultury mládeže. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-29677 ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Marcela Ehlová**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

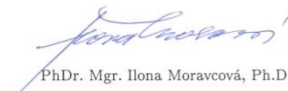
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 24

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako Školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 28.3.2012

Michaela Ďurianová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala paní PhDr. Marcele Ehlové za odborné vedení mé bakalářské práce, její vstřícnost, cenné rady a připomínky. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem informantům, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření.

ANOTACE

Tématem bakalářské práce je problematika street artu a graffiti jako způsobu využití volného času. Práce je rozdělena na dvě části: teoretickou a praktickou. V teoretické části definuji pojmy subkultura, volný čas, street art a graffiti. Dále se zabývám rizikovým jednáním pouličních umělců, legislativou, postihy za vandalství a prevencí nelegální tvorby. Cílem bakalářské práce je popsat vývoj a zmapovat současné trendy subkultury graffiti a street artu jako volnočasové aktivity. V praktické části bakalářské práce provádím kvalitativní výzkumné šetření formou případové studie na základě narativních rozhovorů se členy dané subkultury.

KLÍČOVÁ SLOVA

street art, graffiti, subkultura, volný čas

TITLE

Street Art and Graffiti - Balancing on the Boundaries of the Law or Meaningful Use of Leisure Time

ANNOTATION

The theme of this bachelor thesis is the issue of street art and graffiti as a way of spending leisure time. This bachelor thesis is divided into two parts: a theoretical one and practical one. In the theoretical part I define concepts of the subculture, leisure time, street art and graffiti. Then I deal with risk behavior of street artists, legislation, penalties for vandalism and prevention of illegal work. The aim of this work is to map and describe the evolution of current trends in the subculture of graffiti and street art as a leisure activity. In the practical part of the thesis I doing qualitative research through a case study based on narrative interviews with members of the subculture.

KEYWORDS

street art, graffiti, subculture, leisure time

„Some people become cops because they want to make the world a better place. Some people become vandals because they want to make the world a better looking place.“

„Někteří lidé se stávají policisty, protože chtějí, aby byl svět lepším místem. Někteří lidé se stávají vandaly, protože chtějí, aby byl svět hezčím místem.“

Banksy, Wall and Piece

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 VYMEZENÍ POJMŮ.....	11
1.1 Subkultura.....	11
1.1.1 Subkultury mládeže.....	12
1.2 Volný čas	13
1.3 Definice graffiti	14
1.3.1 Slovník slangových výrazů členů subkultury graffiti.....	16
1.3.2 Historie graffiti ve světě.....	17
1.3.3 Historie graffiti v České republice	19
1.3.4 Způsoby prezentace autorů graffiti.....	19
1.4 Definice street artu.....	21
1.4.1 Způsoby prezentace autorů street artu.....	21
2 NELEGÁLNÍ TVORBA GRAFFITY A STREET ARTU.....	23
2.1 Prevence nelegální tvorby	24
2.2 Trestně - právní postihy za nelegální tvorbu street artu a graffiti.....	27
2.3 Motivace k tvorbě pouličního umění.....	28
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
3.1 Metodologie.....	30
3.2 Výzkumné šetření.....	31
3.2.1 Cíle výzkumného šetření.....	31
3.2.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	32
3.2.3 Metoda výzkumného šetření	33
3.2.4 Realizace výzkumného šetření.....	33
3.2.5 Vyhodnocení výzkumného šetření, analýza a interpretace dat.....	38
3.2.6 Kontrastující srovnání případů.....	39
3.3 Závěr výzkumného šetření.....	43
ZÁVĚR.....	45
Seznam použité literatury.....	47
Přílohy.....	50

ÚVOD

Přestože nejsem aktivní členkou subkultury graffiti, svět pouličního umění vždy budil mou pozornost. Anonymní výtvarné projevy autorů, které bohužel ke své škodě i škodě svého okolí využívají poměrně destruktivní techniky projevu mě fascinovaly.¹ Díla pouličních umělců mohou být vším, čím vás jen napadne - žertem, provokací, upozorněním na palčivý politický či sociální problém, protestem proti čemukoli, nebo výtvarnou hrou bez skrytého významu. Graffiti a street art se staly nedílnou součástí našich životů, denně okolo nich chodíme, můžeme je míjet a přehlížet je, můžeme je odsuzovat jako vandalství nebo v nich můžeme hledat hlubší myšlenky a dívat se na ně jako na projevy alternativních směrů současného moderního umění. Záleží jen na nás, jaký úhel pohledu zvolíme. Ať tak či onak, jisté je jedno, street art a graffiti se staly fenomény dnešní doby. Toto v současnosti aktuální téma mě zaujalo na tolik, že jsem se mu rozhodla věnovat v bakalářské práci.

Práce je členěna na dvě základní části - teoretickou a praktickou.

V úvodu teoretické části se zaměřuji na vymezení pojmů, které jsou pro tuto práci klíčové. Jedná se o pojmy subkultura, volný čas, street art a graffiti. Stručně charakterizují historii pouličního umění, techniky a možné způsoby prezentace tvůrců street artu a graffiti.

Dále se zaměřuji na rizikové jednání příslušníků dané subkultury, na postihy za vandalství a na možné způsoby jejich prevence. Otázka ilegálnosti tvorby autorů street artu a graffiti je jedním ze zásadních aspektů rizikovosti tohoto způsobu využití volného času a jeho častého odmítání ze strany veřejnosti. V závěru teoretické části se zabývám otázkou motivace k tvorbě graffiti a street artu.

Cílem práce je popsat vývoj a zmapovat současné trendy subkultury graffiti a street artu jako volnočasové aktivity a podat ucelený náhled na danou problematiku.

V metodologické části práce se zaměřuji na metodologické postupy, které jsem při výzkumné práci využívala. V empirické části práce provádím kvalitativní výzkumné

¹ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

šetření formou případové studie na základě rozhovorů se čtyřmi členy dané subkultury. Chtěla bych zjistit, proč pouliční umění vzniká a kdo jsou jeho autoři.

Cílem výzkumné části je zprostředkování prožité zkušenosti s tvorbou graffiti a street artu z pohledu jejich autorů.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

1.1 Subkultura

Jedním z klíčových pojmů této práce je subkultura. Před tím než definuji subkulturu jako takovou, musím uvést i význam pojmu kultura, z níž se subkultury vyčleňují.

„Kulturu lze vnímat jako označení pro všechny sdílené normy, způsoby chování, schopnosti, hodnoty, rituály, tradice, znalosti a dovednosti, s nimiž se člověk nerodí, ale které přebírá v procesu socializace.“²

Subkultura je v rámci většinové kultury vnímána jako kultura dílčí. Předpona „sub“ naznačuje svébytnost a odlišnost od dominantní (hegemonní, mainstreamové, majoritní) společnosti. Subkultury tvoří skupiny lidí, kteří sdílejí zvláštní hodnoty a normy, v nichž se rozcházejí s majoritní společností. Subkulturní hodnoty a normy nabízejí mapy významů, díky nimž je svět pro členy subkultury srozumitelný.³ Subkultury se vymezují vůči dominantní kultuře i pomocí životního stylu a specifického oblékání.

Jedna z definic vymezuje pojem životní styl, jako souhrn životních forem, které jedinec aktivně prosazuje. Zahrnuje hodnotovou orientaci člověka, projevuje se v jeho chování i ve způsobu využívání a ovlivňování materiálních i sociálních životních podmínek.⁴

Všeobecná encyklopedie Nové universum subkulturu definuje jako: *„Systém hodnot, norem, zvyků, případně symbolů a rituálů, který je speciální a charakteristický pro určitou skupinu, jež je součástí struktury jiné velké skupiny, společnosti mající svoji kulturu. Subkultura mívá společné prvky s touto kulturou, ale zároveň i výrazné odlišnosti, dodávající jí jistou autonomii. Subkultura se sama někdy přímo definuje v protikladu ke kulturnímu prostředí, v němž se nachází (kontrakultura). Subkultura*

² SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.str. 27

³ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

⁴ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 229 s. ISBN 80-717-8295-5.

se vztahuje např. k menšinám (etnickým, rasovým, sexuální, ale i profesním, stavovským), může jít o lokální kulturu, o specifické hodnotově normativní zaměření skupin a hnutí mládeže (např. punk, hippies, skinheadss), deviantních skupin (podsvětí). Subkultura zakládá většinou odlišný životní styl skupin a ovlivňuje i sociální postavení členů.“⁵

Jelikož je na deviace obecně nahlíženo jako na odchylky od normy, lze říci, že i subkultury se dají označit za deviantní, neboť právě odlišnost od majoritní kultury je nejvýraznějším znakem subkultur.

1.1.1 Subkultury mládeže

Specifickou subkulturou, kterou se ve své práci zabývám je subkultura graffiti. Jelikož je graffiti doménou zejména mladistvých, jedná se o subkulturu mládeže.

Mládež lze definovat jako sociální skupinu tvořenou lidmi ve věku přibližně 15- 25 let, kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých. Jedná se o překlenovací období mezi dětstvím a dospělostí, v němž je završen fyzický i psychosociální vývoj včetně profesní přípravy. Pro mládež je typické utváření silných vrstevnických vztahů na bázi subkultur, které mají neodmyslitelný význam v procesu socializace jedince. Škála subkultur, míra identifikace s nimi a časová přítomnost v nich je během dospívání pro každého jedince individuální. Tyto specifické sociální skupiny mají následující znaky: existují v nich navzájem integrující jedinci, kteří se vzájemně znají, dodržují subkulturní normy, existuje propojenost jejich rolí a mají společné vědomí "my". Z ontogenetického hlediska lze říci, že identifikace se subkulturou poskytuje dospívajícímu jedinci dočasný azyl v období jeho vnitřního hledání. Ideové paradigma subkultury mu poskytuje možnost konfrontovat své hodnoty, postoje a vztahy k okolnímu světu, jakož i k sobě

⁵ *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. vyd. V Praze: Knižní klub, 2003, 1303 s. ISBN 80-242-1069-X. s. 1075.

samému. Vrstevnické skupiny se tak stávají nejvýznamnější referenční skupinou a plní důležitou výchovnou roli v životě dospívajícího jedince.⁶

Subkultury mládeže lze definovat jako „*typ subkultury vázaný na specifické způsoby chování mládeže, na její sklon k určitým hodnotovým preferencím, akceptování či zavrhování určitých norem, životní styl odrážející podmínky života. Jsou to skupiny dospívajících lidí, kteří mají společného něco, co je odlišuje od členů ostatních sociálních skupin.*“⁷

Problém nastává tehdy, jestliže jsou hodnotové preference subkultury v přímém odporu s hodnotami uznávanými většinovou společností. Subkultury mládeže jsou často spojovány s rizikovým chováním a sociálně patologickými jevy. Za sociálně patologické jevy považujeme vysoce společensky nebezpečné formy deviantního chování. Tyto formy definuje společnost jako nežádoucí, protože porušují sociální, morální a právní normy dané společností. Subkultura graffiti je kvůli častému nelegálnímu jednání svých členů považována za jednu z takto rizikových subkultur mládeže. Rizikovost subkultur mládeže je jedním z hlavních témat v oblasti teorie i praxe výchovně vzdělávací práce s mladistvými.

1.2 Volný čas

Příslušnost k subkultuře může rozhodujícím způsobem ovlivňovat náplň volného času mladistvého. Jelikož se mládež realizuje v subkulturách právě ve svém volném čase, je důležité tento pojem teoreticky ukotvit.

Volný čas je v životě jedince velmi subjektivní kategorií, není nijak konkrétně vymezen ani po časové ani po obsahové stránce. Volný čas umožňuje vyjádření individuality jedince. Tím, jak každý z nás tráví svůj volný čas, svým způsobem charakterizuje sám sebe.⁸

⁶ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

⁷ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077. s. 35

⁸ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 229 s. ISBN 80-717-8295-5.

Velký sociologický slovník definuje volný čas jako: „Čas, v němž člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků plynoucích ze společenské dělby práce, nebo z nutnosti zachování bio-fyziologického či rodinného systému.“⁹

Volný čas je doba, která nám zbývá po splnění povinností. Je to oblast naší svobodné volby. Zahrnuje činnosti, které vykonáváme dobrovolně, rádi a přinášejí nám radost a uspokojení. Pojem volný čas zahrnuje aktivity jako jsou odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Způsob využívání volného času je jedním z důležitých ukazatelů životního stylu.¹⁰

Volný čas má nezastupitelné místo v sociální sféře života každého z nás. Mnoho volnočasových aktivit má společenský význam. Jedinec je vykonává ve skupinách nebo organizacích s povědomím o vytváření sociálních vazeb.

V České republice organizují zájmové činnosti v oblasti graffiti zejména různá nízkoprahová zařízení, kde mohou děti a mládež smysluplně trávit svůj volný čas. Nízkoprahová zařízení organizují především přednášky a workshopy či různé soutěže s tematikou street artu a graffiti.

Specifikem volného času dětí a mládeže je to, že je z výchovného hlediska vhodné jeho cílené pedagogické ovlivňování.¹¹

1.3 Definice graffiti

Etimologický původ slova graffiti bychom mohli hledat v řeckém slovesu „*graphein*“ - psát nebo v italském slově „*graffiato*“ označující škrábance. Samotný pojem graffiti nabízí řadu možných výkladů, jelikož tím označujeme širokou škálu jevů. Důsledkem těchto odlišných přístupů je i nejednotná terminologie.¹²

⁹ Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4310-5.

¹⁰ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 229 s. ISBN 80-717-8295-5.

¹¹ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 229 s. ISBN 80-717-8295-5.

¹² SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

Graffiti je druh „psaného“ výtvarného projevu spočívající ve vytvoření grafického díla zejména pomocí sprejových barev nebo pomocí fixů, leptání či škrábání.¹³

Většinou se o graffiti hovoří v souvislosti se specifickými výtvary lidí, kteří se označují za writery či sprejery a tvoří značně heterogenní subkulturu.¹⁴

Všeobecná encyklopedie Universum definuje graffiti jako: „*Původní označení pro nápisy anonymně vyryté do zdí domů (zachovány např. v Egyptě, v Pompejích), později souhrnné označení pro vesměs anonymní nápisy nebo kresby na obvykle veřejně přístupných místech. Graffiti jako spontánní, neakademické umělecké projevy začaly během 20. století vzbuzovat stále větší zájem. Jako původní jev protestních hnutí 60. a 70. let se graffiti produkce živě rozvíjela, zejména v USA. Malby vyvedené ve sprejových technikách jako výraz sociální a politické nespokojenosti ovládly postupně urbánní prostor velkých měst (vagony newyorské podzemní dráhy jako mobilní umělecká díla, dříve také berlínská zeď). Někteří umělci, touto vlnou ovlivnění, pojali graffiti jako legitimní a komercializovanou formu umění (K. Haring). Graffiti mohou být také projevem vandalismu, zejména pokud se objevují v historické zástavbě.*“¹⁵

Jak už jsem uvedla na začátku kapitoly, termín graffiti se potýká s nejednotnou terminologií, a tak se i zde uvedené definice od sebe více či méně liší. Většina odborných definic se snaží obsáhnout všechny aspekty tvorby graffiti, ať už se jedná např. o graffiti jako umělecký projev, sociálně patologický jev, subkulturu nebo specifickou typografii.

¹³ SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611.

¹⁴ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

¹⁵ *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. vyd. V Praze: Knižní klub, 2003, 1303 s. ISBN 80-242-1069-X. s. 1075

1.3.1 Slovník slangových výrazů členů subkultury graffiti

Stejně tak jako i jiné subkultury používá subkultura graffiti svou vlastní terminologii plnou slangových výrazů. V následující kapitole vysvětlím slangové termíny, které se v této práci vyskytují. Při sestavování tohoto seznamu pojmů jsem vycházela z informací z knihy *Subkultury mládeže - uvedení do problematiky* od Josefa Smolíka.¹⁶

- Sketch - skica, studie na papír
- Tag (česky klička, smyčka, jmenovka, etiketa, štítek) - jednoduchý, ale stylizovaný pseudonymní podpis autora graffiti. Vedle tagů vytvořených stříkáním sprejem se objevují i tagy napsané popisovačem či štětcem. Viz přílohy obrázek č. 1
- Writer - autor, tvůrce graffiti, sprejer.
- Crew (česky posádka, hovorově parta, banda) - skupina tvůrců graffiti pracujících společně při vytváření jednotlivých děl. Má proměnlivý počet členů s daným rozdělením funkcí. Specifikem je, že tvůrci mohou být členy více skupin zároveň.
- Piece (česky kus, dílo, práce) - vytvořený konceptuálním umělcem.
- Whole car (česky celý vůz) - dílo umístěné přes celý vagón (včetně oken).
- Whole train (česky celý vlak) - dílo pokrývající celou soupravu metra či vlak. Viz přílohy obrázek č. 3
- Chrom - stříbrná grafika s kontrastní konturou
- Charakter - figurální dílo, stylizovaná kresba postavy či obličej. Viz přílohy obrázek č. 2
- Bombing - mnohočetná díla jedné skupiny nebo autora na malém prostoru
- Legál - plochy vyhrazené pro tvorbu graffiti
- Ilegál - Nelegální tvorba graffiti

¹⁶ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

1.3.2 Historie graffiti ve světě

Subkultura graffiti se zformovala na přelomu 60. a 70. let 20. století v USA. Za jejího dnes již legendárního zakladatele je oficiálně považován potomek řeckých přistěhovalců Demetrius, přezdívaný Taki.¹⁷ Demetrius se na počátku 70.let 20.století živil jako pěší doručovatel zásilek po New Yorském Manhattanu. Při jedné z pochůzek zaznamenal na fasádách domů sprejem vyvedený nápis Julio 204. Když si ověřil, že číslo za jménem odpovídá číslu ulice, na níž se právě nachází, nebylo pro něj obtížné pochopit smysl poselství. Zanedlouho nastříkal na zeď svou odpověď: Taki 183, přičemž číslo 183 odpovídalo číslu ulice, ve které Demetrius bydlel. Coby doručovatel chodil po celém městě a všude, kde to bylo možné, zanechával svůj podpis. Je důležité zdůraznit fakt, že Demetrius nebyl prvním autorem graffiti. Nepředstavoval tak skutečného zakladatele nového stylu, ale oproti svým předchůdcům tvořil graffiti s tak nevídanou vervou, až si záplavy jeho podpisů brzy všimli obyvatelé města a začali se o záhadný jev zajímat.¹⁸ Tímto Demetrius upozornil na již dávno existující fenomén. Psaní jmen na fasády domů v chudinských čtvrtích New Yorku nebylo v druhé polovině 20. století nijak neobvyklé. Například pouliční gangy používaly tuto techniku pro označování hranic svého území. Obyvatele Manhattanu překvapila až fanatická intenzita, s jakou se nápis Taki 183 v ulicích Manhattanu objevoval.¹⁹ Nápis Taki 183 se postupně ve městě skla, betonu, černých obleků, bílých košil a drahých kravat začal překládat jako: „Byl jsem tady, žiju, jsem konkrétní osoba z masa a kostí.“ Graffiti vzniklo jako protest proti odlidštěnému a anonymnímu prostředí přetechnizovaného velkoměsta. Pilíři subkultury graffiti se stal odpor ke komerci a peněžnímu charakteru mezilidských vztahů a maximální úcta k lidské svobodě, individualitě a svobodě lidského projevu.²⁰ Toto vysvětlení se v roce 1971 objevilo i v rozhovoru s Demetriem v listu The New York Times. Graffiti se tímto dostalo do všeobecného povědomí a rozšiřovalo se do dalších měst USA. Na Demetria místo postihů za vandalství čekala sláva. Generace jeho následovníků začala

¹⁷ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

¹⁸ OVERSTREET, Martina. *In graffiti we trust*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, 230 s. ISBN 80-204-1325-1.

¹⁹ VARNEDOE, Kirk a Adam GOPNIK. *High: modern art and popular culture*. New York: Museum of Modern Art, 1990, 460 s. ISBN 08-109-6002-8. s.

²⁰ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

jednoduchou myšlenku psaní jména na fasády domů opravovat a rozvíjet. Tak se z chudého doručovatele stala osoba, která má na svědomí masové rozšíření fenoménu graffiti.²¹

Tvorba graffiti není činností jedinců. Jakmile se graffiti masově rozšířilo, jeho tvůrci se začali spojovat do skupin - tzv. crews. V dnešní době se jedná téměř výhradně o záležitost kolektivní. Členství ve skupině poskytuje autorům graffiti především ochranu, pocit sounáležitosti a soudržnosti.

Proč se zrovna New York stal kolébkou graffiti? New York se v sedmdesátých letech potýkal s těžkou sociální a ekonomickou krizí. Zvětšoval se rozdíl mezi životní úrovní bělochů z vyšší a střední třídy a převážně barevných obyvatel z chudinských ghett. Právě v těchto chudinských čtvrtích se graffiti uchytilo nejdříve. Tento nekonvenční způsob komunikace oslovil zejména vzdorovitou generaci afroamerické a hispánské mládeže, která hledala nové a netradiční způsoby sebevyjádření. Graffiti se tak přirozenou cestou spojilo s hiphopovou kulturou, která má rovněž kořeny v ghettech sužovaných sociálními problémy. Jako umělecká forma v sobě hip hop zahrnuje čtyři elementy, a to graffiti, breakdance, DJing a MC Cing.²²

Vrchol newyorského graffiti přišel zhruba v polovině 80. let, v této době graffiti expandovalo i do západní Evropy. Jeho Mekkou se stala Paříž. Zpočátku bylo pouliční umění veřejností vnímáno jako nová svérázná forma pop artu. Tolerance veřejnosti klesala, až s přibývajícimi materiálními škodami. Stejně jako v USA, bylo i zde graffiti vnímáno hlavně jako vandalismus. Dalším centrem evropské graffiti subkultury se stal po Paříži Berlín.²³

Rychlost šíření a především množství graffiti brzy přerostly v celospolečenský problém, což vyústilo v řadu represivních opatření. Část writerů v průběhu 80. let vystoupila z ilegality a anonymity subkultury. Tímto krokem se jim otevřela cesta k oficiálnímu uznání a možnosti vysokých výdělků. V tomto období dochází k rozkolu

²¹ OVERSTREET, Martina. *In graffiti we trust*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, s. 5. ISBN 80-204-1325-1.

²² SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

²³ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

subkultury graffiti. Část autorů je ochotna spolupracovat s majoritní kulturou, druhá část stále považuje subkulturu za formu undergroundu, která má zůstat v anonymitě.²⁴

1.3.3 Historie graffiti v České republice

V Československu se graffiti poprvé objevilo až po pádu železné opony. Ačkoli jiné formy psaní po zdech zde samozřejmě existovaly již dříve. Teprve změna společenských poměrů po roce 1989 umožnila, aby se graffiti jako samostatný fenomén rozšířilo i do Česka. Dělo se tak zejména díky přílivu informací ze západní Evropy a možnosti sledovat i zahraniční média, např. televizní stanici MTV, která v 90. letech pravidelně vysílala pořad o graffiti a street artu. Svou úlohu sehrál i lifestylový časopis pro mládež *Poplife*, na jehož stránkách vycházely od roku 1994 v rubrice *Graffiti art* pravidelné články propagující graffiti subkulturu. Nejprve se v České republice začalo graffiti rozvíjet v Praze a to zejména díky zahraničním turistům, kteří i zde chtěli zanechat svůj tag. To bylo vítanou inspirací pro začínající české writery, kteří na počátku devadesátých let zakládali své první crews. V této době šly počty writerů do stovek, dnes se odhadují na tisíce.²⁵

Tvorba českých porevolučních writerů byla více než čímkoliv jiným, vyjádřením optimismu z nově nastalé politické situace a radosti ze svobody a uvolnění společenských poměrů.

1.3.4 Způsoby prezentace autorů graffiti

Zpočátku byla podstatou graffiti kvantita tagů. Účelem bylo mít svůj tag na co nejvíce místech po celém městě. S přibývajícimi writery ale bylo stále těžší vyčlenit se a objevila se potřeba originálního zpracování tagu tak, aby vynikal. Na počátku 70. let se graffiti začalo objevovat na soupravách metra a vlacích.

²⁴ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

²⁵ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

Tato technika prezentace se stala velmi oblíbenou, protože metro či vlak projížděly celým městem, a dopravily tím writerův podpis i do vzdálených čtvrtí.²⁶

Vedle klasických fixů se při tvorbě graffiti využívá zejména širokých značkovačů a aerosolových sprejů.²⁷

Na počátku sedmdesátých let se na newyorské scéně objevil writer s pseudonymem Super Kool 223, který si své místo v historii graffiti vybojoval výměnou originální trysky u spreje. Nahradil ji širší tryskou z jiného druhu plechovky, což mu umožnilo pokrýt daleko větší plochu během kratšího času. Nová technika umožnila writerům výrazně zvětšit jejich díla a dala podnět k novým experimentům s tvarem písma. Dalším milníkem ve vývoji graffiti se stal rok 1973, kdy writer Flint 707 posprejoval celou přední stranu vagonu a vytvořil tak první whole car. Pomyslného vrcholu v hierarchii subkultury graffiti dosáhli v roce 1976 Cain, Mad 103 a Flame One, když pokryli motivy americké vlajky přední strany všech 11 vagónů vlakové soupravy metra a zapsali se do historie graffiti jako tvůrci prvního whole trainu.²⁸

V současných trendech lze naopak vysledovat příklon k méně destruktivním metodám, mezi něž patří graffiti a street art vyrobené z polystyrenu, překližky, plastu, sádry, provázků atd., umístované do veřejného prostoru buď zcela volně nebo pomocí lepidla, hřebíků a kladiva. Odstranění takových děl je poměrně snadné a škody minimální. K dokonalosti je tento přístup dotažen u graffiti vytvářeného v interiérech budov určených k demolici a následně promítaného na skálu či fasádu domu.²⁹

²⁶ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

²⁷ OVERSTREET, Martina. *In graffiti we trust*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, s. 5. ISBN 80-204-1325-1.

²⁸ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

²⁹ OVERSTREET, Martina. *In graffiti we trust*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, s. 5. ISBN 80-204-1325-1.

1.4 Definice street artu

Zvláštní kapitolou tvorby ve veřejném prostoru je street art. Street artem označujeme převážně ilegální nebo dodatečně povolené umělecké zásahy do veřejného prostoru.³⁰

Pojem street art můžeme obecně chápat jako veškeré nekomerční projevy umění v ulicích. Tudiž i graffiti spadá do kategorie street art. Street art zahrnuje graffiti jako výtvarný projev, nikoli graffiti ve smyslu subkultury. Street art se nedá nazývat subkulturou. Netvoří jako graffiti jednotný životní styl skupiny lidí, ani jim nenabízí žádný systém hierarchie, hodnot či norem. Práce tvůrců street artu bývá obvykle individuální, to je způsobeno především tím, že jejich tvorba je daleko rychlejší než vytváření graffiti. Například na nalepení samolepky jim postačí pár sekund a nepotřebují k tomu přítomnost dalších osob. Oproti tomu je při tvorbě graffiti větší počet účastníků žádoucí. Pojítkem pro street art a graffiti je zejména využití veřejného prostoru jako galerie pro svá díla a častá ilegální tvorba. Rovněž je pro street art i graffiti typické tvořit v anonymitě a používat pouze pseudonymy. Tím, čím se street art od graffiti liší, je způsob realizace a obsah sdělení. Většina členů subkultury graffiti se nesnaží oslovovat širokou veřejnost, ale obvykle tvoří pro úzkou skupinu zasvěcených členů subkultury, kdežto street art si dává za cíl zaujmout hlavně laickou veřejnost. Vizuální projev street artového umělce musí být jednoduchý a snadno pochopitelný pro jakéhokoli diváka. Rozsah technik i způsobů provedení je u street artu v podstatě nepřeberný, na rozdíl od graffiti se neomezují na typografii. Viz přílohy obrázky č. 8 - 11. V kontextu nového přístupu k pouliční tvorbě je slovní spojení street art často nahrazeno termíny post-graffiti, respektive neo-graffiti, které lze s označením street art považovat za synonymní³¹.

1.4.1 Způsoby prezentace autorů street artu

Street artisti využívají ke své prezentaci nepřeberné množství nejrůznějších technik. Základní a nejrozšířenější formou street artu jsou nálepky a samolepky tzv. stickers,

³⁰ Street art. *Artlist: databáze současného umění* [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/?id=156>

³¹ GANZ, Nicholas. *Graffiti world: street art from five continents*. New York: Harry N. Abrams, 2004, 375 s. ISBN 08-109-4979-2.

tvůrci street artu také často pracují s různými šablonami tzv. stencils, plakáty nebo vytvářejí samostatně stojící trojrozměrná díla. Mnoho tvůrců street artu využívá ke své tvorbě rostliny a jiné přírodniny. Viz přílohy obrázky č. 6 - 7

Ekologickou novinkou ve světě street artu je tzv. reverse graffiti, které do češtiny překládáme jako obrácené nebo čisté graffiti. Jedná se o techniku, při které autoři vytváří svá díla vyčištěním nějakého povrchu. Reverse graffiti vznikne tak, že se například na špinavý chodník přiloží šablona a pomocí vysokotlakého čističe se z chodníku odstraní nečistoty. Takovéto dílo je šetrné k životnímu prostředí a zcela legální. Nevýhodou této techniky je její dočasnost. Životnost reverse graffiti je omezena na dobu, než se daný povrch opět znečistí.³² Viz přílohy obrázky č. 4 - 5

Dalšími alternativními formami street artu jsou tzv. sand graffiti a snow graffiti. Jsou vyrobeny za pomoci šablon, písku nebo sněhu.³³ Tyto formy ekologického street artu jsou však nejméně odolné proti okolním vlivům.

³²Graffiti artist's new form of street art under fire. In: *The Guardian* [online]. [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/uk/2004/oct/15/ukcrime.prisonsandprobation>

³³ReklamaBlog.cz: Ekonomická outdoor reklama Green Graffiti. [online]. © 2010 - 2011 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.reklamablog.cz/ekologicka-outdoor-reklama-green-graffity>

2 NELEGÁLNÍ TVORBA GRAFFITY A STREET ARTU

Počínání graffiti writerů a street art umělců se dá rozdělit na legální a ilegální.

Pouliční umění ve formě poškozování cizího majetku je zakázáno a sankcionováno. Takovouto tvorbu nazýváme ilegální.³⁴

Ilegální tvorba zahrnuje veškerou tvorbu na cizím majetku bez předchozí dohody a souhlasu jeho majitele. Objevuje se na fasádách domů, vozech městské hromadné dopravy či kulturních památkách. Legální tvorba je realizována pouze na předem smluvených plochách. Díky tomu, že je pouliční umění ve velké míře vytvářeno ilegálně, je bezpečnostními složkami a veřejností často spojováno s vandalismem.³⁵

Vandalismus je definován jako sociálně patologický jev, který je charakteristický logicky nezdůvodnitelným ničením různých věcných hodnot, obvykle jen pro radost z ničení a s tím spojenou zábavou a pocitem překonání životní stereotypie.³⁶

Tvůrci street artu a graffiti se však odmítají ztotožňovat s nálepkou vandalů, neboť jejich motivací ani cílem není samotné ničení.

Přesto pouliční umění představuje pro mnohé obce a města stále vážnější obtíže, ve kterém se promítají problémy související s poškozováním cizí věci. Například otázka náhrad způsobených škod, forem jejich odstraňování či možnost nepřipustnosti volené symboliky díla. Postih ve smyslu odhalení a potrestání viníků je nesmírně komplikován tím, že většina ilegálních autorů realizuje svá díla v noci, kdy bývá obtížné přistihnout je přímo při činu.³⁷

³⁴SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611.

³⁵ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

³⁶ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

³⁷ SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611.

2.1 Prevence nelegální tvorby

Pojmem prevence rizikového jednání, v tomto případě nelegální tvorby pouličních umělců chápeme jako předcházení delikventnímu jednání. Cílem této prevence je zamezit vzniku nežádoucího sociálně patologického chování.

Prevence projevů rizikového jednání se dělí na primární, sekundární a terciární. Do primární prevence spadají veškeré aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojených s rizikovými projevy chování, případně minimalizovat jejich dopad. Sekundární prevence předchází rozvoji a přetrvávání rizikového chování v počátečním stádiu. Zabývá se tedy již ohroženými nebo přímo postiženými jedinci. Sekundární prevencí rozumíme včasnou intervenci, poradenství a léčení. Terciární prevence nastupuje v okamžiku již existujících sociálně patologických jevů a má za cíl předcházet zhoršení stávajícího stavu a recidivám.³⁸

„Veřejný zájem se zpravidla nezaměřuje na genezi nelegálního pouličního umění jako sociálně patologického jevu, ale směřuje ve většině případů přímočaře až k jeho ekonomickým dopadům. Jako i v řadě dalších oblastí společnosti, začneme si všimnout věcí, až když jsme neodkladně nuceni řešit jejich důsledky. Příčiny, včetně účinné prevence, spíše unikají naší pozornosti.“³⁹

Realizace účinných preventivních opatření a programů proti ilegální tvorbě graffiti a street artu není ničím snadným. Důvodů je pro to hned několik. Jedním z nich je vysoká latence souvisejících trestních činů a jejich nízká objasněnost. Dalším důvodem obtížné prevence je fakt, že subjektivních důvodů pro tvorbu pouličního umění je celá řada, tj. oslovit celou subkulturu jedním univerzálním programem není možné.⁴⁰

Mezi základní preventivní opatření řadíme vytváření předem smluvených veřejných legálních ploch, na kterých je tvoření graffiti a street artu povoleno. Na těchto místech se mohou writeři volně realizovat. Plochy musí být viditelně označené a musí o jejich existenci vědět pouliční umělci stejně jako policisté. Legální plochy na těžko

³⁸ Ostrov radosti: Středisko volného času. [online]. [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence>

³⁹ SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611. s. 176

⁴⁰ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

přístupných a málo viditelných místech nemají z pohledu prevence i subkultury žádný význam. Smyslem pouličního umění je přece komunikace s okolím.⁴¹

Tato cesta prevence devastujících důsledků tvorby pouličního umění přitahuje a tvůrčím způsobem trvale motivuje ty writery, kteří hledají vhodný prostor pro vyjádření své tvůrčí seberealizace. Naopak ti, kteří vidí v kradném značkování veřejných prostranství graffitem hlavně zdroj vzrušení ze "zakázaného ovoce", tuto formu sebevyjádření zpravidla nevyužívají.⁴²

Neméně se osvědčilo přidělování oficiálních zakázek pouličním umělcům na výzdobu podchodů, protihlukových zdí, mostů, komínů nebo třeba vozů městské hromadné dopravy. V současné době se na graffiti a street art nahlíží jako na módní prvek. Jejich atributů se využívá v širokém spektru různých činností jako je např. reklama.⁴³

V zahraničí mají dobré zkušenosti s komunitními centry klubového typu, která dospívajícím jedinců, dávají šanci na vlastní grafickou výzdobu interiérů a exteriérů centra nebo pořádají organizované přehlídky a soutěže.⁴⁴ Tento trend se rozšiřuje i v České republice.

Novinkou, kterou vyvinuli čeští počítačové specialisté, je tzv. elektronické graffiti. Jedná se o počítačový program, díky kterému mohou sprejeři kreslit na virtuální zeď. Virtuální Graffiti je založeno na projekci dataprojektoru a kamery. Infračervená kamera snímá infračervený paprsek elektronického spreje, jde v podstatě o stejný princip jako u televizního ovladače. Uživatel si může jednoduchým způsobem navolit barvu či zvolit tloušťku štětce. Když se mu kresba nepovede, smaže ji. Sprejeři se tak mohou

⁴¹ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

⁴² SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611.

⁴³ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

⁴⁴ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

své vášni věnovat bez hrozby postihu. Zájem o tuto novou technologii mají především nízkoprahová centra.⁴⁵

Svůj preventivní význam má i spravedlivá profesionálně vykonávaná a hlavně rychlá trestní represe. Napomoci zde může všímavost občanů, monitoring kamerového systému a posílení policejní hlídkové služby.⁴⁶

Nezastupitelnou roli v rámci primární prevence má u mládeže především komunikace (např. osvětové kampaně nebo spolupráce s médii). K efektivní komunikaci bychom měli přiřadit zejména informační osvětu ve školách. Tato intervence by měla předcházet vzniku delikventního chování. Primární prevence by měla probíhat především u skupiny lidí, u kterých se dá rizikové jednání předpokládat a kde ještě toto riziko nemělo negativní dopady.⁴⁷

Zvláštní a nezastupitelné postavení mají různé techniky pasivní prevence, které minimalizují již napáchané škody. Jsou to třeba antigrafitové nátěry snižující náklady na odstranění nechtěných projevů pouličních umělců, jejichž paradoxní nevýhodou je značná finanční náročnost.⁴⁸

Dále to jsou tzv. programy okamžité nápravy, jejichž podstatou je rychlé a systematické odstraňování graffiti, čímž se z pohledu writera nepříjemně zkracují okamžiky jeho „slávy a publicity“. Tím nejúčinnějším trestem bývá sankce, která chycenému pachateli nakazuje na vlastní náklady osobně napáchané škody odstranit. U takové varianty sankce je asi nejvyšší pravděpodobnost, že se pachatelé nad svým destruktivním jednáním kriticky zamyslí.⁴⁹

Z veřejných diskuzí vyplývá, že nápadité graffiti umístěné na vhodném místě většinové společnosti nevadí. To, co způsobuje vlnu nevole je především bezhlavé ničení historických objektů a soukromých fasád. Autoři ilegálního pouličního umění

⁴⁵ Graffiti jenom jako: Česká Televize. [online]. © 1996 - 2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/167481-graffiti-jenom-jako/>

⁴⁶ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

⁴⁷ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

⁴⁸ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

⁴⁹ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

ignorují jednu podstatnou skutečnost, a to že tvoří na něčem, co jim nepatří a co může mít nevyčíslitelnou historickou hodnotu. Nerespektují soukromé vlastnictví a majetek druhých lidí.⁵⁰ Účinnými preventivními opatřeními můžeme tuto skutečnost alespoň omezit.

2.2 Trestně - právní postihy za nelegální tvorbu street artu a graffiti

Až do roku 2001 byla v České republice nelegální tvorba street artu a graffiti stíhána jako pouhý přestupek, pokud způsobená škoda nepřekročila 2000 korun nebo jako poškozování cizí věci podle §257 trestního zákona byla-li škoda vyšší. V prvním případě mohl být pachatel pokutován maximálně 3000 korunami, resp. 1500 korunami, jednalo-li se o mladistvého. Pokud byla způsobená škoda vyšší než 2000 korun, mohl být pachatel potrestán odnětím svobody do výše jednoho roku. V roce 2001 byl trestní zákon novelizován.⁵¹

Novela Trestního zákona č. 140/1961 Sb., § 257b říká:

1. Kdo poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.

2. Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 značnou škodu nebo spáchá-li takový čin opětovně nebo spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny nebo spáchá-li takový čin na věci, která požívá ochrany podle zvláštních předpisů.

3. Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu.

Pro mnoho členů graffiti subkultury znamenalo toto zpřísnění postihů za vandalství spojené s tvorbou graffiti výzvu pro hledání nových, méně destruktivních prostředků pro sebevyjádření. Z nelegální graffiti a street artové tvorby se stal sociální a politický problém, který postihuje téměř všechna větší města, proti němuž jsou po celém světě

⁵⁰ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

⁵¹ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.

postupně přijímány stále represivnější opatření. Česká republika se novelizací trestního zákona v roce 2001 rozhodla tento trend následovat.⁵²

Pokud preventivní opatření selžou a k delikventnímu chování dojde, mohou rodiče a zákonní zástupci mladistvých využít služeb např. středisek výchovné péče nebo v krajních případech diagnostických ústavů, kde probíhá ústavní výchova.

„Kriminalita mládeže zahrnuje jednání osob do věku 18 let, jehož důsledkem je překročení právních a společenských norem, což je charakteristické pro trestný čin. Osoby ve věku 15 - 18 let se označují jako mladiství a jsou ze zákona trestně odpovědní s jistým omezením. Osoby mladší 15-ti let nejsou trestně odpovědné, spáchá-li však dítě mezi 12. až 15. rokem věku čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest, může se takovému jedinci uložit v občansko-právním řízení ochranná výchova, kterou uloží příslušný soud. Ochranná výchova je vykonávána ve výchovných ústavech ČR. Soud pro mládež může přeměnit ochrannou výchovu na ústavní výchovu nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může být mladistvému uložen dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.“⁵³

2.3 Motivace k tvorbě pouličního umění

Velký sociologický slovník definuje motivaci jako „psychický stav vyvolávající činnost, chování či jednání zaměřující se určitým směrem.“⁵⁴

Úhly pohledu na fenomén pouličního umění se značně liší i mezi jeho samotnými autory. Někdo ho chápe jako rebelii, jejíž filosofií je vzdor betonové šedi, neosobnosti přetechizovaného světa, anonymitě masové společnosti a nevkusné reklamě. Jiní v něm vidí nástroj nekonvenčního osobitého projevu, plnohodnotného vyjádření pocitů s úctou k jistým pravidlům nebo prostě hobby, kterým se dá zajímavě vyplnit volný čas. Úzká skupina, převážně vyspělejších autorů, provozuje pouliční umění jako obchodně

⁵² SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611.

⁵³ Ostrov radosti: Středisko volného času. [online]. [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence/kriminalita-delikvence-vandalismus/>

⁵⁴ *Velký sociologický slovník: I. svazek A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.

výdělečný umělecký směr a tvoří na objednávku a za peníze. Věnují se reklamě, módě nebo výzdobě interiérů a exteriérů.⁵⁵ Vedle impulzů prezentovat se veřejně, upozornit na sebe v zlhostejnějším světě, zanechat po sobě „stopu“ či o to, vyjádřit skutečné estetické cítění či dokonce symbolickou formou předat veřejnosti originální myšlenkové poselství. Touha po dobrodružství a napětí jde zde víc než patrná. Autoři pouličního umění většinou svou tvorbu obhajují argumenty, že jejich díla veřejný prostor neničí a nehyzdí, ale naopak ho zkrášlují. Podle jejich názoru je to totiž právě většinová společnost, která jim nutí svůj uniformní vkus. V jejich podání jsou často nelegálně umístěné reklamní billboardy a kýčovitě neonové poutače mnohem větším zlem než graffiti.⁵⁶

Jaká je motivace k tvorbě pouličního se snažím zjistit v empirické části práce.

⁵⁵ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

⁵⁶ DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Metodologie

V této kapitole představím metodologické postupy, které jsem při výzkumném šetření použila.

Street art a subkultura graffiti jsou v České republice relativně novým aneprobádaným fenoménem. Právě neprozkoumanost této problematiky mě přiměla k využití kvalitativního výzkumného šetření, které mi umožňuje hlubší proniknutí dodané problematiky.

Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již před tím někdo vybudoval. Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začínáme pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují. Formálním cílem kvalitativního výzkumu je vytvoření nových hypotéz či teorií.⁵⁷

Cílem kvalitativního výzkumu je popsat sociální realitu prostřednictvím pojmů, které jsou jedinečné a platné pro konkrétního zkoumaného jedince nebo skupinu. V kvalitativním výzkumném šetření zkoumáme spíše specifické než typické situace. Nevýhodou takového výzkumu je fakt, že nenabízí univerzální či zobecnitelné poznatky. Získané teorie jsou platné pro konkrétního jedince či skupinu lidí, vzájemně spojených určitými aktivitami a zájmy

Silnou stránkou kvalitativního výzkumu je jeho validita. Validita je zajištěna přímým kontaktem s realitou a rozsáhlým, velmi konkrétním, výstižným a přesným popisem zkoumané problematiky, často s použitím autentických výroků zkoumaných osob.⁵⁸

⁵⁷ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0 (Váz.).

⁵⁸ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

Výzkum pomocí případové studie se zaměřuje na podrobný popis a rozbor jednoho nebo několika málo případů. Základní otázkou je, jaké jsou charakteristiky daného případu nebo skupiny porovnávaných případů. Zatímco ve statistickém šetření shromažďujeme relativně omezené množství dat od mnoha jedinců, v případové studii sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců.⁵⁹

Jako metodu sběru dat jsem zvolila formu nestrukturovaného rozhovoru, konkrétně narativní rozhovor. Důvodem k výběru narativního rozhovoru byla má skepse vůči tradičnímu schématu otázka - odpověď, které nemusí být nejvhodnějším nástrojem k zachycení subjektivních zkušeností autorů street artu a graffiti. Při narativním rozhovoru není jedinec konfrontován se standardizovanými otázkami, ale je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění. Vlastní rozhovor se dělí na čtyři fáze. Stimulace, vyprávění, kladení otázek pro vyjasnění nejasností a zobecňující otázky.⁶⁰

3.2 Výzkumné šetření

Empirická část práce je založena na kvalitativním výzkumném šetření formou případové studie na základě narativních rozhovorů se čtyřmi členy subkultury graffiti.

3.2.1 Cíle výzkumného šetření

Po hlubším proniknutí do problematiky bude cílem výzkumného šetření odpovědět na otázky proč graffiti a street art vznikají a kdo jsou jejich autoři. Mimo to se budu snažit zprostředkovat prožité zkušenosti s tvorbou pouličního umění z pohledu jejich autorů.

⁵⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4 (Váz.).

⁶⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4 (Váz.).

Hlavní výzkumná otázka

- Kdo jsou autoři pouličního umění a jaká je jejich motivace k tvorbě?

Tuto otázku jsem rozvinula do specifických podotázek-

- Jsou street art a graffiti doménou výhradně mladých mužů nebo se můžeme setkat i s autory jiného věku či pohlaví?
- Existují nějaké společné rysy mezi motivací k tvorbě u tvůrců graffiti a tvůrců street artu?
- Co chtějí autoři svými díly vyjádřit? Mají vůbec výtvořiny pouličních umělců nějaké obsahové sdělení?

3.2.2 Charakteristika výzkumného souboru

Při realizaci kvalitativního výzkumného šetření je vždy výběr respondentů záměrný. Záměrný výběr je potřebný proto, aby vybrané osoby byly vhodné a pro výzkum přínosné, tj. aby měly potřebné vědomosti a zkušenosti ze zkoumaného prostředí. Jen tak mohou podat informačně bohatý a pravdivý obraz o zkoumaném jevu. Vybrané osoby musí dobře reprezentovat dané prostředí, v tomto případě graffiti a street artovou scénu.⁶¹

Pro výzkumné šetření jsem vybrala pět jedinců, kteří se ve svém životě aktivně věnovali nebo stále věnují tvorbě street artu nebo graffiti. Při hledání vhodných respondentů jsem využila služeb sociální sítě facebook, na které jsem v prosinci roku 2011 zveřejnila zprávu o tom, že hledám autory street artu a graffiti, kteří by byli ochotni spolupracovat na mé bakalářské práci. Na tuto zprávu reagovalo pět mladých mužů, se kterými jsem se spojila a domluvila se s nimi na konkrétní spolupráci. Věkové rozložení účastníků výzkumu bylo 17-24 let. Jeden z oslovených informantů si účast na výzkumném šetření rozmyslel, tudíž výsledný výzkumný soubor tvoří pouze čtyři informanti.

⁶¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

Všichni informanti byli předem seznámeni s účelem mého výzkumného šetření a všichni souhlasili s nahráváním rozhovorů a následným použitím jejich doslovných výpovědí v mé bakalářské práci. Informanti si přáli zůstat v anonymitě a proto jsem jim ve své práci změnila jména.

3.2.3 Metoda výzkumného šetření

Pro výzkumné šetření jsem použila design případové studie a jako metodu sběru dat jsem zvolila narativní rozhovory s tvůrci pouličního umění. Motivy, které mě k využití těchto výzkumných metod vedly, vysvětluji v kapitole metodologie.

3.2.4 Realizace výzkumného šetření

Rozhovory s účastníky výzkumného šetření proběhly v průběhu měsíce února roku 2012. Rozhovory proběhly v prostorách restaurace nebo čajovny, kde jsem se postupně s respondenty scházela. Před začátkem rozhovoru jsem si s dotazovanými chvíli povídala, abych odstranila bariéru mezi námi a získala jejich důvěru. Díky neformálnosti tohoto prostředí bylo snazší navodit příjemnou atmosféru. Měla jsem připravené oblasti, kterým bych se chtěla v rozhovoru věnovat a ty jsem respondentům sdělila. Poté jsem je pobídla k volnému vyprávění jejich příběhu. Ve většině případů mi všechny potřebné informace respondenti sdělili sami, aniž bych jim musela pokládat doplňující otázky. Všechny rozhovory měly uvolněný a nenucený charakter.

Shrnutí rozhovorů

ROZHOVOR Č.1

Jméno: Petr

Věk: 18 let

Petr je aktivním členem subkultury graffiti od svých patnácti let.

Petr žije se svými rodiči a starším bratrem v jednom středočeském městě. V místě bydliště navštěvuje druhým rokem střední průmyslovou školu. Ve škole má průměrné výsledky a podle jeho slov s ním nejsou žádné větší problémy. Petr hodnotí svoje rodinné zázemí jako stabilní, jak po ekonomické, tak po emocionální stránce. Ke graffiti se dostal úplnou náhodou. Po nástupu na střední školu se seznámil s Vojtou. Z Vojty a Petra se v krátké době stali nejlepší přátelé. Vojta byl aktivním členem graffiti subkultury a Petra do kolektivu ostatních writterů přivedl. *„Když jsem poprvé přišel do areálu starý továrny, kam chodí místní kluci malovat, jen jsem očumoval co ostatní dělají a kreslil si na papír různé skici. Po nějakým čase mi kluci dali do ruky sprej, ať prej ukážu co umím. Když se na to dívám zpětně, tak se musím smát, ta první věc byla fakt strašná, to co bylo na papíře vyladěný do posledního detailu se na stěně slilo v jeden beztvarej flek. Víc barvy jsem měl na sobě než na stěně.“* Tyto první neúspěchy Petra neodradily, ba naopak. Neustále se snažil zdokonalovat a každou volnou chvíli trávil s Vojtou malováním na legálních plochách za městem. *„Ty legály u tratě jsou pro začátečníky skvělá věc, člověk může v klidu malovat a zdokonalovat se, aniž by u toho měl staženej zadek, jestli ho náhodou někdo nechytí.“* Petr má poměrně vyhraněný názor na to, kde by tvůrci graffiti měli tvořit. Například do historických center měst podle něj graffiti v žádném případě nepatří, oproti tomu graffiti v metru neodsuzuje. Petr přiznává, že i on je autorem několika ilegálních graffiti rozestých po okolí, převážně po mostech a podchodech. Když popisuje své zážitky s ilegální tvorbou, jako by se mu rozsvítily oči. *„Představ si jaký to je, když o půlnoci stojíš před tou holou zdí a napětí a adrenalin se ti rozlejí po těle. Klepou se ti ruce a ty víš, že se nesmíš ničím zdržovat, protože každou chvíli můžou přijet benga. Nejrači mám ty rána po akci, když jdu do školy a hrdě se dívám třeba na svůj chrom.“* Ilegální tvorba je prý pro writtera důležitá zejména pro uznání respektu ze strany ostatních členů

subkultury. Petr říká, že se exkluzivita díla zvyšuje, když je umístěné na nějakém frekventovaném místě. To totiž znamená, že ho zde nejen uvidí velké množství lidí, ale i že jeho vytvoření bylo riskantní a vyžadovalo notnou dávku rychlosti a zručnosti. Petr tvrdí, že on sám maluje zejména pro radost, prostě ho to baví a neumí si život bezsprejů a fixů představit, jedním dechem ale dodává, že by pro něj nebyl problém vzdát se ilegální tvorby, kdyby měl ve svém okolí dostatek legálních ploch, na kterých by se mohl výtvarně realizovat. Adrenalin si prý může zvyšovat i jinými způsoby. Do budoucna by se Petr rád věnoval designu, kde by mohl promítnout své zkušenosti s tvorbou graffiti.

ROZHOVOR ČÍSLO 2

Jméno: Matěj

Věk: 22 let

Matěj je již bývalým členem subkultury graffiti. Aktivně se graffiti věnoval od šestnácti do dvaceti let.

Matěj je jedináček, jeho rodiče jsou úspěšní podnikatelé a od útlého věku na něj kladly vysoké nároky. Přestože studuje vysokou školu už třetím rokem je stále v prvním ročníku. Z VŠE ho po dvou letech vyloučili, a tak zkouší své štěstí na zemědělské univerzitě. Přes týden zůstává v Praze na koleji a domů k rodičům přijíždí pouze každý druhý víkend v měsíci. Matěj je již bývalým členem subkultury graffiti, ale na léta strávená se sprejem v ruce vzpomíná jenom v dobrém. Své vyprávění začíná velkým životním zlomem, kdy ho ambiciózní rodiče přihlásili na gymnázium, kam byl přijat. Podle svých slov se na gymnáziu trápil. Jeho studijní výsledky byly podprůměrné a tlak ze strany rodičů se neustále zvyšoval. V období dospívání nenalézal u rodičů pochopení ani podporu, a tak každou volnou chvíli trávil mimo domov. Při jedné z mnoha bezcílných toulek městem se Matěj seznámil s partou kluků se kterými se skamarádil. Jak se později dozvěděl, chlapi byli sprejeři. V nové partě našel Matěj to, co mu doma scházelo. „*Musim říct, že kluci z naší bejvalý crew pro mě byli v pubertě jako rodina. Konečně jsem někam patřil, cejtil jsem, že o mě někdo stojí. To, že jsem s nima začal dělat graffiti, už přišlo nějak samo. Pro mě bylo v té době důležitý hlavně to zázemí a pocit jistoty, kterej mi parta poskytovala*“ Matěj tvrdí,

že silné sociální vazby jsou v subkultuře graffiti způsobeny převážně tím, že se na sebe musí členové skupiny stoprocentně spolehnout a to zejména při nelegální tvorbě. *„Čím dýl jsem v partě byl, tím víc jsem graffiti propadal, celý hodiny strávený ve škole jsem kreslil sketche a těšil se až je odpoledne ukážu klukům.“* Matěj přiznává, že v místě jeho bydliště se nenachází žádné legální plochy pro tvorbu graffiti, a tak má zkušenosti pouze s tvorbou nelegální. *„Ze začátku mi ani nedocházelo, že děláme něco zakázaného. Malovali jsme na zadní stěny hnusnejch garáží, komu by to mohlo vadit? Zlom přišel, když jsem poprvé vyrazil s klukama v noci a posprejovali jsme nádraží. Z toho byl tenkrát ve městě strašnej poprask, jen tak tak jsme se vyhnuli průmyslovejm kamerám.“* Matěj přiznává, že pro něj byl při tvorbě ilegálů důležitý strach z něčeho zakázaného. *„Je až neuvěřitelný k jakejm výkonům tě to vzrušení a strach z toho, že tě chytnou, vybičuje.“* Matěj tvrdí, že podobné chování k pubertální revoltě patří a neshledává na něm nic zvláštního. *„Největší motivací pro mě stejně zůstávalo uznání od ostatních členů party.“* Po maturitě Matěj odešel studovat do Prahy a kontakty s bývalou crew téměř přerušil. Vídají se maximálně jednou za měsíc a to „pouze“ u piva. V Praze prý podobné party nevyhledává. Říká, že toto období už má za sebou.

ROZHOVOR Č. 3

Jméno: Lukáš

Věk: 24 let

Lukáš již není aktivním členem subkultury graffiti. Graffiti tvořil od patnácti do devatenácti let. V současné době se věnuje tvorbě street artu.

Lukáš je nejmladší ze tří sourozenců a žije se svými rodiči ve stejném městě jako Petr. V současné době studuje architekturu na vysoké škole v Praze. Ke graffiti se dostal přes hudební styl hip hop. *„Když mi bylo asi 13, tak jsem poprvé ve škole slyšel americkéj rap a naprosto jsem mu propadl, ovlivnilo to hrozně moc oblastí mýho života, do roka jsem vyměnil mamincin pleteněj svetrík a manžestráky za skejtový džíny a mikinu, která byla o dvě čísla větší, než jsem v reálu potřeboval.“* V patnácti letech začal Lukáš navštěvovat zájmový kroužek breakdancu, kde se poprvé setkal s tvůrci graffiti. *„Byla to taková uzavřená komunita lidí, který prostě žily hip hopem a vším, co k němu patří. O víkendech jsme vyjížděli na koncerty a v tejdnu jsme po škole*

tancovali, dělali kraviny a hlavně tagovali kde to šlo.“ Lukáš byl výtvarně nadaný a měl větší ambice než jen zanechávat za sebou jednoduchý tag. Spolu s několika kamarády nakoupili potřebné vybavení a vyrazili do zchátralého objektu bývalé továrny, kde měli dostatek prostoru pro realizaci svých výtvarných představ. Lukáš se zanedlouho dostal s kamarády do konfliktu, a to zejména proto, že nestál o ilegální tvorbu. Jeho cílem bylo zlepšovat se a neustále se rozvíjet. Lukáš sprejoval pro radost a nestál o potencionální problémy plynoucí z nelegální tvorby. V dnešní době už Lukáš nesprejuje téměř vůbec. *„Jsem rád, že jsem toho nechal, spousta kluků z naší starý party má oplejtačky s policajtema. Někteří kluci maj podmínky, jiný vyvázli jen s obecně prospěšněma práce.*“ V poslední době se Lukáš začal zajímat o street art. *„Můj zájem o street art vzbudil Banksy.⁶² Jeho díla jsou vtipný, reagujou na současné problémy a maj světu co říct. Další věc, která mě zaujala, je fakt, že se street artisti snažej oslovit co nejširší masu lidí. U graffiti spousta lidí ani nepochopí, co ty stylizovaný nápisy vlastně znamenaj. Graffiti komunikuje jenom se zasvěceněma, kdežto street art s úplně každým.*“ Lukáš říká, že když má potřebu světu něco sdělit a neví jak, street art je tou nejlepší volbou. Lukáš tvoří většinu svých street artových děl z recese a pro pobavení kolemjdoucích. *„Nejlepší je, když si sednu někde opodál třeba na lavičku a sleduju, jak se na to lidi tvářej, když se zastavěj, nebo zasmějou, tak je to krásnej pocit. To je ten důvod, kterej mě nutí vymejšlet zase nový hlouposti, kterejm se můžou lidi po cestě do práce zasmát.*“

ROZHOVOR Č. 4

Jméno: Adam

Věk: 17 let

Adam je od patnácti let aktivním členem subkultury graffiti.

Adam chodí na střední odborné učiliště dopravní, má mladší sestru a říká, že pochází z normální průměrné české rodiny. Ke graffiti ho přivedl film *Gyml*, ve kterém se problematika graffiti vyskytuje. *„Prostě jsme si se spolužákem řekli, že si seženeme spreje a taky něco na legálu zkusíme. Dopadlo to fiaskem, strašně ty barvy tekly a my*

⁶² Banksy je nejznámějším street artovým umělcem na světě. Pracuje pod pseudonymem a jeho totožnost není známá. Pochází z britských ostrovů a jeho díla zdobí mnohé světové galerie.

od toho byli celý zasraný. Nějaký kluci nás tam hned vytlemili a doma jsem ještě dostal, že jsem si zničil hadry.“ Po této zkušenosti si Adam řekl, že graffiti asi nebude tou pravou cestou. Shodou náhod se k němu v průběhu následujícího roku přece jenom vrátil. Když nastoupil na střední odborné učiliště, seznámil se na praxi se staršími spolužáky, kteří se graffiti věnovali a byli ochotni ho do své party vzít. Adam přiznává, že začátky v partě neměl nijak jednoduché. „Nejdřív jsem byl takovej podržtaška, k samotnému sprejování jsem se moc nedostal, trvalo to nejmíň půl roku, než mě kluci začali brát. To bylo vlastně potom, co jsem udělal první větší chrom v podchodu. Před tím jsem většinou jen hlídal nebo natáčel, když se dělal nějaký ilegál. No a hlavně jsem dělal sketche a trénoval na legálu.“ Adam říká, že je pro něj graffiti způsobem sebevyjádření ale i adrenalinovou záležitostí, už několikrát utíkal nočními uličkami před hlídkami městské policie. „Legál je pro mě hlavně tréninkovou plochou, je skoro za městem a nikdo tam moje věci neuvidí a já chci bejt vidět. Kdyby dali legály do atraktivnějších lokalit, bylo by to jiný, ale to se nikdy nestane. Já nedělám graffiti, abych něco zničil, nejsem žádný vandal, jen chci pro svoje věci viditelný a důstojný místo.“

3.2.5 Vyhodnocení výzkumného šetření, analýza a interpretace dat

Při kvalitativní analýze jde o systematické nenumerné organizování dat s cílem odhalit pravidelnosti a vztahy. Termín nenumerný se zde vztahuje jednak na data, jednak na práci s nimi.⁶³ Pro analýzu dat jsem použila metodu otevřeného kódování. Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově označenými fragmenty textu výzkumník dále pracuje. Jednotkou se stává významový celek různé velikosti.⁶⁴ Při analyzování sebraných dat jsem si nejprve doslovně přepsala jednotlivé rozhovory a následně je rozstříhala na menší obsahově stejné celky. Každé takto vzniklé jednotce jsem přiřadila kód. Kód je jakousi nálepkou, která co nejlépe

⁶³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4 (Váz.).

⁶⁴ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0 (Váz.).

vystihuje charakter datové jednotky ve vztahu k výzkumné otázce. Souběžně s kódováním jednotlivých rozhovorů jsem vytvářela seznam kódů. Poté jsem začala kódy systematicky kategorizovat. Seskupovala jsem kódy, které spolu nějak souvisely a příslušeli ke stejnému jevu.

3.2.6 Kontrastující srovnání případů

V této fázi výzkumu srovnávám všechny čtyři narativní rozhovory s cílem vybrat a zobecnit fakta, která souvisí se zkoumaným problémem.

Pro účely srovnávání jsem zvolila několik oblastí, z nichž se budu snažit vybrat společné rysy výpovědí všech čtyř informantů.

Srovnávané oblasti

- vstup do subkultury, motivace k tvorbě
- rodina, škola
- význam ilegální tvorby
- odchod ze subkultury, konec tvorby

Srovnání subkultury graffiti

Vstup do subkultury motivace k tvorbě - Všichni zúčastnění informanti uvedli, že do subkultury graffiti vstoupili v období dospívání. Konkrétně kolem patnáctého roku života. „*Sprejovat jsem začal v prváku na střední, většina kluků od nás začínala v tomhle věku.*“ Vstup do subkultury graffiti je podmíněn převážně vlivem kamarádů. Většina informantů uvádí, že hlavním impulsem pro vstup do subkultury byla touha začlenit se do kolektivu vrstevníků. „*Většina kluků od nás ze sídláku sprejuje, když jsem se s nima skamarádil, tak bylo nějak automatický a přirozený, že začnu taky.*“ Graffiti samo o sobě hrálo většinou druhořadou roli. Žádný informant neuvedl, že by ho ke vstupu do subkultury vedly umělecké motivy. Estetická stránka se začala projevat až později. Další možná cesta do subkultury byla přes hudební styl hip hop. „*Když žiješ hip hopem, tak musíš i sprejovat, jedno bez druhého prostě nefunguje.*“ Pro některé bylo graffiti módní záležitostí.

Rodina, škola - Všichni informanti uvedli, že pocházejí z ekonomicky stabilního prostředí. Rodinné zázemí hodnotí až na jednu výjimku jako dobré. *„Doma jsem to měl vždycky v pohodě, jasně že v pubertě to trochu dřelo, ale furt to bylo v mezích. Prostě klasika, jako u všech.“* Každý z informantů byl během aktivního působení v subkultuře graffiti studentem. *„Nemyslim si, že by sprejování nějak ovlivňovalo moje známky ve škole, jednou jsem dostal ředitelskou za počmáraný lavice, ale to je všechno.“* Dva ze čtyř dotazovaných v současné době studují vysokou školu.

Význam ilegální tvorby - Každý z informantů uvedl, že alespoň jednou vytvořil nelegálně umístěné dílo a tím se dopustil delikventního chování. Pro většinu informantů je ilegální tvorba symbiózou adrenalinového zážitku a postupu v subkulturní hierarchii. Význam ilegální tvorby tkví především v uznání ostatních členů subkultury. Dílo umístěné na frekventovaném místě, kde ho může spatřit velké množství lidí, včetně členů jiných crew je v rámci subkultury velmi ceňeno. Někteří informanti uvedli, že v místě svého bydliště nemají žádné dostupné legální plochy, a tak je pro ně ilegální tvorba jedinou možnou variantou sebevyjádření. *„Nemyslim si, že dělám něco špatného, když sprejuju na hnusný šedivý mosty nebo podchody, kdyby jim to na radnici vadilo vážně tak moc jak říkaj, tak by tady už dávno nějaký legál byl.“* Většina informantů se shoduje na tom, že nelegální tvorba je atraktivní zejména pro mladé a nové členy subkultury, kteří se snaží prosadit v rámci crew. *„Sprejuju léta a už dávno nemám potřebu běhat v noci s batohem plnejch barev před měšťákama. Když už docílíš nějakýho postavení v partě, tak už si nemusíš dokazovat, že seš frajer, každej to už ví.“* Informanti tvrdí, že subkultura graffiti se dělí na dvě části. První část tvoří tvůrci pro které je ilegální tvorba zásadní. Tito autoři nehledí na estetiku děl, ale na jejich kvantitu a atraktivní umístění v městském prostoru. Informanti se shodují, že skupina těchto tvůrců je početně znatelně menší než skupina autorů pro které není ilegální tvorba stěžejní. Přesto právě ilegální autoři svým destruktivním projevem zásadně ovlivňují obraz graffiti v očích veřejnosti.

Odchod ze subkultury, konec tvorby- Většina informantů se shoduje, že je působení v subkultuře graffiti spojeno s určitou vývojovou fází, po jejíž překlenutí přestává být subkultura pro jedince atraktivní. *„Myslim si, že to prostě k tomu věku patří, každej puberták vzdoruje, utíká od maminky a hledá si nějakou partu“*

který by se chytnul. Nic dramatického bych v tom neviděl, vždyť stejně toho každé po škole nechá. Nevím jak ty, ale já jsem žádného třicátníka se sprejem v ruce nikdy neviděl.“

STREET ART

Pouze jeden člen výzkumného souboru se aktivně věnuje tvorbě street artu. Výhodou však je, že si v minulosti prošel subkulturou graffiti, a tak může oba dva fenomény z vlastní zkušenosti porovnat.

Začátky tvorby, motivace - *„To, že jsem se ke street artu dostal přes subkulturu graffiti není ničím neobvyklým, většina autorů street artu se kterými jsem v kontaktu zejména přes internet má stejnou minulost.“* Lukáš se začal o street art podrobněji zajímat na vysoké škole. Jeho zájem vzbudil nejznámější street artový umělec pracující pod pseudonymem Banksy. *„Jeho díla jsou vtipná, reagují na současný problémy a mají světu co říct.“* Pro Lukáše je street art nástrojem jak může světu sdělit své myšlenky a zároveň se výtvarně projevit. Lukášovou motivací je především recese, touha po pobavení okolí. Autoři street artu jsou prý většinou dospělí lidé, nikoliv dospívající jedinci. *„Na street artové scéně se pohybuje i dost holek.“*

Rodina, škola- Lukáš tvrdí, že velká část autorů street artu jsou studenti vysokých škol. *„I já sám jsem se začal street artu aktivně věnovat až na veřejnosti a všichni autoři který znám to mají taky tak“* Lukáš pochází ze stabilního rodinného prostředí.

Význam ilegální tvorby- *„Nedá se říct, že by sprejeři dělali nelegální věci víc než autoři street artu. Rozdíl je v tom, že je street art míň destruktivní. Je jasné, že bude větší cirkus okolo posprejovaného vlaku než okolo nálepky na autobusový zastávce.“* Lukáš říká, že motivace k nelegální tvorbě je u street artu a u graffiti zčásti stejná. *„Oba umělci chtějí aby byl jejich výtvar co nejvíce na očích a to často nejde udělat jinak než prostě porušit nějaká pravidla. Nemyslí si, že chtějí něco cíleně zničit.“*

Konec tvorby- Dle Lukáše je tvorba street artu dlouhodobým koníčkem. *„Street art tě prostě chytne a jen tak nepustí. Neznám asi nikoho, kdo by se mu věnoval jenom krátkodobě a nárazově.“*

Porovnání street artu a graffiti- Podle Lukáše je zásadní rozdíl mezi street artem a graffiti v tom, pro koho autoři svá díla tvoří. Street artisti mají za cíl oslovit co nejširší masu lidí, kdežto autoři graffiti komunikují pouze se členy dané subkultury. Lukáš říká, že street artové dílo má být jednoduché a snadno pochopitelné. Dalším výrazným rozdílem je pro Lukáše věk a pohlaví autorů. Zatímco tvůrci street artu nejsou v těchto ohledech nijak specificky vymezeni, tvůrci graffiti jsou ve valné většině mladí muži. Pro autory graffiti je působení v subkultuře graffiti spojeno s vývojovou fází dospívání.

3.3 Závěr výzkumného šetření

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo hlubší proniknutí do problematiky street artu a graffiti a zprostředkování prožité zkušenosti s tvorbou pouličního umění z pohledu jejich autorů. Na začátku výzkumného šetření jsem si stanovila výzkumné otázky, na které jsem v průběhu narativních rozhovorů hledala odpovědi.

Hlavní výzkumná otázka

- Kdo jsou autoři pouličního umění a jaká je jejich motivace k tvorbě?

Z rozhovorů vyplývá, že autory graffiti jsou ve valné většině dospívající muži, zatímco autoři street artu nejsou v těchto ohledech nijak specificky vymezeni.

Motivací pro tvorbu graffiti může být několik, rozdělila bych je do dvou kategorií. Jedna skupina autorů tvoří pro graffiti samo, pro potěšení z výtvarné práce. Tito autoři se chtějí neustále zlepšovat a tvoří převážně na legálních plochách. Oproti tomu stojí druhá skupina autorů, která uvádí, že je pro ně tvorba graffiti adrenalinovou zábavou, tito autoři spíše než na estetiku díla hledí na jeho atraktivní umístění ve veřejném prostoru. Jenom takové graffiti si totiž zaslouží respekt ostatních členů subkultury. Tito autoři legálních ploch nevyužívají vůbec, nebo je používají jako tréninkové plochy.

Motivací pro tvorbu street artu bývá potřeba autora poukázat na nějaký aktuální problém. Autor uvádí, že hlavním podnětem k jeho street artové tvorbě je touha po pobavení okolí.

Výzkumné podotázky

- A. Jsou street art a graffiti doménou výhradně mladých mužů nebo se můžeme setkat i s autory jiného věku či pohlaví?
- B. Existují nějaké společné rysy mezi motivací k tvorbě u tvůrců graffiti a tvůrců street artu?
- C. Co chtějí autoři svými díly vyjádřit? Mají vůbec výtvořiny pouličních umělců nějaké obsahové sdělení?

Nyni krátce odpovím na stanovené výzkumné podotázky.

Ad A - Z rozhovorů vyplývá, že tvorba graffiti je výhradně spojena s mladými muži. Oproti tomu autoři street artu netvoří žádnou homogenní skupinu s výraznými společnými znaky. Už při hledání vhodných informantů pro výzkumné šetření jsem narazila na zajímavý jev. Nenašla jsem žádnou dívku, která by byla aktivní členkou subkultury. Jak i samotní informanti uvádějí, dívky téměř nikdy nesprejují. *"Nikdy jsem o tom nepřemýšlel, ale když si to tak uvědomím, tak vlastně žádnou sprejerku neznám. Holky co se pohybují kolem naší party jsou většinou přítelkyně někoho z nás."* Informanti se shodují, že dívky v subkultuře graffiti sice figurují, ale nikoliv jako autorky. Osobně mi přijde zajímavé, že většina informantů na začátku rozhovorů uvedla, že jejich motivací k tvorbě graffiti byla především touha začlenit se mezi skupinu vrstevníků. Jak je tedy možné, že dívky tento podnět k tvorbě graffiti nijak nemotivuje a chlapce ano? *"Nejdřív jsem sprejovat ani nechtěl, jenom jsem tak očumoval co kluci vlastně dělají, ale to ti prostě nedá. Chceš vzít do ruky ten sprej a zkusit to taky."* Čím je způsoben fakt, že všichni informanti "kouzlu" graffiti podlehlí a dívky tato zkušenost nijak neláká?

Ad B - Z rozhovorů vyplývá, že mezi motivací jako takovou žádné výrazné společné rysy nejsou. Podobnost se dá vyzorovat pouze u nelegální tvorby. V obou případech pouličního umění autoři uvádějí, že je k nelegální tvorbě motivuje touha po tom, aby byla jejich díla co nejvíce vidět., nikoli touha po vandalském jednání. K ilegální tvorbě se autoři graffiti uchylují i v případech kdy usilují o postup v subkulturní hierarchii.

Ad C - Dle informanta který má zkušenosti jak s tvorbou street artu, tak s tvorbou graffiti je obsahová stránka obou výtvarných projevů naprosto odlišná. Graffiti tvoří stylizované podpisy autorů nebo názvy crew. Okrajová skupina sprejerů tvoří figurální díla. Pokud graffiti nese nějaké hlubší obsahové sdělení bývá čitelné pouze pro zasvěcené členy subkultury. Valná většina street artových děl je narozdíl od graffiti založena na obsahové stránce. Cílem street artu bývá sdělení nějaké konkrétní myšlenky, upozornění na aktuální problém nebo recese.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá problematikou pouličního umění. Přestože jsou street art a graffiti poměrně rozšířenými fenomény, doposud jim nebyl věnován velký prostor v odborných publikacích a vědeckých výzkumech. Tento fakt značně ztížil mé hledání vhodných zdrojů, které bych mohla při psaní práce využít.

Přínos této bakalářské práce vidím v uvědomění si rozdílů mezi street artem a graffiti a poukázání na delikventní jednání pouličních umělců. V práci se snažím vyzdvihnout důležitost preventivních opatření proti nelegální tvorbě.

Cílem práce bylo popsat vývoj a zmapovat současné trendy street artu a subkultury graffiti jako volnočasové aktivity a podat ucelený náhled na danou problematiku. Tyto cíle se mi podařilo naplnit zejména v teoretické části.

Výzkumné šetření mi pomohlo zprostředkovat prožitou zkušenost s tvorbou graffiti a street artu z pohledu jejich autorů a najít odpovědi na otázky, proč pouliční umění vzniká a kdo jsou jeho autoři.

Závěrem bych zdůraznila několik důležitých faktů, které z práce vyplývají. Pojmy street art a graffiti nejsou totožné a v žádném případě je nelze zaměňovat. Street art je nadřazeným pojmem graffiti. Street artem označujeme jakékoliv nekomerční výtvarné projevy ve veřejném prostoru. Tudíž i graffiti spadá do kategorie street art. Je důležité uvědomit si, že street art zahrnuje graffiti pouze jako výtvarný projev, nikoli graffiti ve smyslu subkultury mládeže. Při tvorbě graffiti hraje významnou roli právě příslušnost k subkultuře. Dospívajícím jedincům subkultura poskytuje provizorní útočiště v období jejich vnitřního hledání. Pro graffiti i street art je společné zejména využití veřejného prostoru pro prezentaci výtvarných děl. Oba dva fenomény také spojuje častá ilegální a anonymní tvorba jejich autorů. To co street art od graffiti odlišuje, je způsob realizace, způsob prezentace a obsahová stránka děl. Street art převyšuje graffiti o obsahovou myšlenku. Autor graffiti tvoří pro úzkou skupinu zasvěcených členů subkultury, kdežto autor street artu si klade za cíl oslovit co největší počet diváků.

Během zpracování výzkumného šetření jsem narazila na zajímavou skutečnost, že tvorbou graffiti se zabývají téměř výhradně chlapi. Otázka, proč tomu tak je, by byla zajímavým námětem např. pro diplomovou práci.

Problematika pouličního umění mě skutečně zaujala a v budoucnu bych se jí chtěla více věnovat.

Seznam použité literatury

1. BANKSY. *Wall and piece*. London: Century, 2005, 238 s. ISBN 18-441-3786-4.
2. DEMPSEY, Amy. *Umělecké styly, školy a hnutí: encyklopedický průvodce moderním uměním*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2002, 304 s. ISBN 80-720-9402-5.
3. ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1997, 271 s. ISBN 80-719-8173-7.
4. GANZ, Nicholas. *Graffiti world: street art from five continents*. New York: Harry N. Abrams, 2004, 375 s. ISBN 08-109-4979-2.
5. GAVIN, Francesca. *Street renegades: new underground art*. London: Laurence King, 2007. ISBN 978-185-6695-299. DUBSKÝ, Josef a Lukáš URBAN. *Sociální deviace*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 90 s. ISBN 80-725-1202-1.
6. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.
7. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4 (Váz.).
8. *Nové universum: všeobecná encyklopedie A-Ž*. 1. vyd. V Praze: Knižní klub, 2003, 1303 s. ISBN 80-242-1069-X. s. 1075.
9. OVERSTREET, Martina. *In graffiti we trust*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2006, 230 s. ISBN 80-204-1325-1.

10. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 229 s. ISBN 80-717-8295-5.
11. ŠANDEROVÁ, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách: několik zásad pro začátečníky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 209 s. ISBN 80-864-2940-7.
12. SEKOT, Aleš a Lukáš URBAN. *Úvod do sociální patologie: uvedení do problematiky*. vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 978-802-1052-611
13. SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 281 s. ISBN 978-802-4729-077.
14. ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0 (Váz.).
15. *Trestní zákoník a trestní řád: úplné znění k 1.1.2010*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2009, 423 s. Právo (ANAG). ISBN 978-80-7263-561-0 (BROŽ.).
16. VARNEDOE, Kirk a Adam GOPNIK. *High: modern art and popular culture*. New York: Museum of Modern Art, 1990, 460 s. ISBN 08-109-6002-8.
17. *Velký sociologický slovník: I. svazek A-O*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 747 s. ISBN 80-718-4164-1.
18. *Velký sociologický slovník: II. svazek P-Z*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4310-5.

Internetové odkazy

19. Graffiti artist's new form of street art under fire. In: The Guardian [online]. [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/uk/2004/oct/15/ukcrime.prisonsandprobation>
20. Graffity jenom jako: Česká Televize. [online]. © 1996 - 2012 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/167481-graffiti-jenom-jako/>
21. Ostrov radosti: Středisko volného času. [online]. [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.ostrovzl.cz/prevence>
22. ReklamaBlog.cz: Ekonomická outdoor reklama Green Graffity. [online]. © 2010 - 2011 [cit. 2012-03-28]. Dostupné z: <http://www.reklamablog.cz/ekologicka-outdoor-reklama-green-graffity>
23. Street art. Artlist: databáze současného umění [online]. [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <http://www.artlist.cz/?id=156>

Přílohy

Seznam příloh

Ukázky graffiti

- obrázek č. 1 - tag
- obrázek č. 2 - charakter
- obrázek č. 3 - whole train

Ukázky street artu

- obrázky č. 4 - 5 - reverse graffiti
- obrázky č. 6- 7 - zelené graffiti
- obrázky č. 8 - 11 - street art

Zdroje příloh

obrázek č. 1 - <http://www.citylifer.co.za/2012/02/21/cape-town-graffiti-tribute/>

obrázek č. 2 - <http://www.squidoo.com/graffiticharacters>

obrázek č. 3 - <http://www.dailydiggers.com/2012/01/wholetrain.html>

obrázek č.4 - <http://inhabitat.com/reverse-graffiti-south-african-artists-tag-walls-by-scrubbing-them-clean/>

obrázek č. 5 - <http://www.smosh.com/smosh-pit/photos/20-environmentally-friendly-reverse-graffiti-pieces>

obrázek č. 6 - <http://tojhusty.cz/kreativ/414-graffiti-v-reklam-48-fotek.html>

obrázek č. 7 - <http://tojhusty.cz/kreativ/414-graffiti-v-reklam-48-fotek.html>

obrázek č. 8 - <http://tojhusty.cz/kreativ/414-graffiti-v-reklam-48-fotek.html>

obrázek č. 9 - <http://missionlocal.org/2010/05/who-the-heck-is-banksy/>

obrázek č. 10 - <http://ycn2designhistory.blogspot.com/2010/09/graffiti.html>

obrázek č. 11 - <http://totallycoolpix.com/2010/12/banksy/>

Obrázek č. 1

Obrázek č.2

Obrázek č. 3

Obrázek č. 4

Obrázek č.5

Obrázek č. 6

Obrázek č.7

Obrázek č. 8

Obrázek č. 9

obrázek č. 10

Obrázek č. 11